

вагомий внесок в історію розвитку педагогічної думки в Україні.

II напрям. В.О.Сухомлинський – видатний український педагог. Вибір даного напрямку обумовлений тим, що Миколаївський національний університет носить ім'я видатного педагога.

III напрям. Історія фізико-математичного факультету в персоналіях.

Кожен зі студентів мав можливість для дослідження обрати ту персоналію, яка на їх погляд зробила вагомий внесок в становлення та розвиток нашого вищого навчального закладу та педагогічної думки на Україні взагалі.

Висновки. Дослідження та використання технології персоніфікованого підходу сприяє становленню та розвитку майбутніх педагогів. Тому, що вони беруть безпосередньо з досвіду видатних педагогів ті здобутки, які стануть

прикладом і орієнтиром в опануванні педагогічної професії.

Література

1. Богуславський М. Структура сучасного історико-педагогічного знання / М. Богуславський // Шлях освіти. — 1999. — № 1. — С. 37—40.
2. Гупан Н. М. Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект): Дис. на здобуття наукового ступеня доктора пед. наук: 13.00.01; — Захищена 30.11.01. — Київ, 2001. — 487 с.
3. Дем'яненко Н. М. Персоналії в історії становлення професійно-педагогічної підготовки Київського класичного університету / Н. М. Дем'яненко // Рідна школа. — 2003. — № 7. — С. 53—55.
4. Дічек Н. П. Біографічний метод як інструмент дослідження вітчизняної історії педагогіки / Н. П. Дічек // Шлях освіти. — 2001. — № 4. — С. 15—19.
5. Сухомлинська О. В. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем / О. В. Сухомлинська. — К.: А.П.Н., 2003. — 68 с.
6. Сухомлинська О. В. Персоналія в історико-педагогічному дискурсі / О. В. Сухомлинська // Шлях освіти. — 2001. — № 4. — С. 14—18.

АДАМЕНКО О. А.

ТЕХНОЛОГИЯ ПЕРСОНИФИЦИРОВАННОГО ПОДХОДА КАК СРЕДСТВО УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ

В статье проанализировано основные подходы и определены этапы системы исследования педагогической персоналии, раскрыт опыт внедрения технологии персонализированного подхода для подготовки будущих учителей.

Ключевые слова: биографический подход, герменевтический подход, научно-педагогические взгляды, образовательная деятельность, парадигмальный подход, педагогическая персоналия, персонализированный подход, синергический подход.

ADAMENKO O. O.

TECHNOLOGY OF PERSONALIZED APPROACH AS MEANS OF IMPROVEMENT OF TEACHER TRAINING

Basic approaches and certainly stages of the system of illumination of pedagogical personalia is analysed in the article; experience of introduction of technology of personalized approach is exposed.

Keywords: biographic approach, hermenevtic approach, scientifically pedagogical views, educational activity, paradigmatic approach, pedagogical personalia, personalized approach, sinergistical approach.

УДК 371.3

ЗАДОЯ Е. С.

м. Миколаїв, Україна

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ГРУПОВИХ ФОРМ НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті розглянуті дидактичні умови організації групових форм навчальної роботи першокласників. Виявлено вплив різних способів педагогічного керівництва на ефективність групової роботи дітей.

Ключові слова: організація групових форм навчальної роботи, демократизація і гуманізація навчально-виховного процесу, 6-річні першокласники, уроки образотворчого мистецтва.

Постановка проблеми. Система освіти висуває в ряд першочергових завдань пошук ефективних засобів розвитку особистості учнів, демократизації і гуманізації навчально-виховного процесу. Їх рішення у всіх ланках сучасної освіти, безсумнівно, вимагає нових підходів. Зміна змісту, тривалості та методичного забезпечення навчально-виховного процесу в початкових класах додає особливу актуальність визначення

дидактичних і методичних умов, які дозволяють цілеспрямовано формувати у молодших школярів загальнонавчальні вміння і навички. І насамперед організованість, уміння жити і працювати в колективі, виконувати завдання в творчих групах, співпрацювати один з одним, взаємно збагачуючи інтелектуальну і практичну діяльність позитивними емоціями.

Одним із шляхів, що сприяють позитивному вирішенню цієї складної проблеми, є володіння вчителем ефективною методикою організації групової роботи молодших школярів. Зміна функцій початкової ланки в системі освіти, зниження віку першокласників, первинність формування навчальної діяльності обумовлює новизну і значущість цієї проблеми.

Разом з тим, аналіз психологічної, дидактичної і методичної літератури з початкового навчання показує, що основна увага дослідників зосереджена на проблемах змісту, принципів, методів навчання. Пошук активних форм організації групової роботи молодших школярів залишається поки поза полем зору дидактів, хоча в останні роки у вітчизняній і зарубіжній літературі помітний інтерес до дослідження різних форм групової діяльності у старшокласників.

Аналіз останніх досліджень. У радянській дидактиці та психології окремі аспекти організації групової навчальної роботи відображені в працях М.Н.Скаткіна, Ю.К.Бабанського, Х.Й.Лийметс, Є.Д.Маргуліса, Г.А.Цукерман, І.М.Чор'єдова та ін. У методичному плані ці питання розглядалися М.Д.Виноградовою, В.К.Дьяченко, В.В.Котовим, І.Б.Первин, В.П.Таранто, І.Н.Турре та ін.

У дошкільній педагогіці і психології вказується на необхідність групової роботи дітей, поступове ускладнення навчальних завдань, рекомендується об'єднання дітей на основі загального результату праці (Є.І.Васильєва), збільшення кількості дітей, що виконують спільне завдання (Ф.С.Левін-Щіріна), розглядаються особливості планування та його вплив на характер взаємин дітей при спільній продуктивній діяльності (В.А.Павленчик, Л.М.Таджібаєва), виділяється своєрідність колективних форм роботи з образотворчого мистецтва з дітьми старшого дошкільного віку (Н.Т. Кириченко).

Проблемі організації групових форм навчальної діяльності приділяють увагу багато зарубіжних дослідників, які займаються питаннями змісту, організації спільної праці, визначенням структури та складу навчальних груп, взаємовпливом учасників спільної навчальної роботи (Д.Брунер, М.Шерід), В.Оконь, Я.Вартецький (Польща), Е.Рауш, Е.Дрефенштедт, Е.Фурман (Німеччина), З.Фабіан (Угорщина), Т.Хюсен і А.Шелунд (Швеція), Е.Страчар, М.Ціпро (Чехословаччина), М.Андрєєва, І.Марево, Г.Маврова, Ц.Іскарова (Болгарія) та ін.

Вивчення психолого-педагогічної літератури і практики дає підставу вважати, що, з одного боку, інтерес до вивчення питань організації групової навчальної діяльності учнів середніх і

старших класів посилюється, а з іншого, – залишаються малодослідженими дидактико-методичні аспекти групової роботи в молодшому шкільному віці. Цей пробіл не дозволяє повною мірою використовувати можливості 4-річної початкової школи для формування загальношкільної підготовки школярів, оволодіння ними загальнонавчальними уміннями і навичками. Дослідження можливостей групової роботи в початковій ланці обумовлюється також необхідністю наступності між досягненнями дошкільного дитинства і організацією початкового періоду навчання і розвитку дитини в школі.

Враховуючи теоретичну нерозробленість дидактичних аспектів організації групової роботи в початковому навчанні та їх практичну значимість для вирішення актуальних проблем переходу до 4-річної початкової школи, ми обрали темою дослідження "Дидактичні умови організації групових форм навчальної роботи шестирічних першокласників."

Мета статті – виявити дидактичні умови ефективного використання групових форм навчальної роботи з учнями шестирічного віку.

У ході дослідження передбачалося вирішення таких **завдань**:

- Визначити дидактичні умови організації групової навчальної роботи з 6-річними першокласниками та експериментально перевірити їх ефективність;
- Розробити типи завдання міжпредметного характеру для групової навчальної роботи;
- Виявити вплив різних способів педагогічного керівництва на ефективність групової роботи дітей.

Для перевірки висунутої гіпотези нами використовувався комплекс взаємодоповнюючих методів: вивчення та узагальнення педагогічного досвіду організації групової роботи в школі; спостереження, бесіди, педагогічний експеримент, що включає три етапи (констатуючий, формуючий, контрольний), аналіз процесу виконання завдань, методи математичної статистики. З урахуванням вікових особливостей дітей застосовувався мнемонічний метод анкетування, при якому з аналізу малюнків учнів висловлювалася думка анкетованих за допомогою символів-оцінок. При кодуванні оцінок використовувався колір (червоний – добре, синій – погано, зелений – не знаю) або образ (сонечко – добре, хмаринка – погано, ялинка – не знаю).

В експерименті взяло участь 450 учнів 6-річного віку загальноосвітніх шкіл і дитячих садків м. Миколаєва та Миколаївської області.

Наукова новизна дослідження: полягає у виявленні сукупності дидактичних умов, що до-

зволяють ефективно організовувати групові форми навчальної роботи шестирічних першокласників, розроблені та експериментально перевірені зміст і типи навчальних завданні міжпредметного характеру з урахуванням можливості їх виконання в умовах групових форм навчальної роботи.

Теоретична значущість полягає в обґрунтуванні і розкритті можливостей групових форм навчальної роботи в навчанні, в розробці способів ефективного педагогічного керівництва формуванням у цього контингенту учнів основних загальнонавчальних умінь.

Практична значимість роботи полягає в розробці методичних рекомендацій з використання групових форм навчальної роботи 6-річних першокласників на уроках образотворчого мистецтва, трудового навчання, ознайомлення з навколишнім світом, які можуть бути безпосередньо застосовані вчителями, враховані методистами в роботі з вчителями початкових класів з підвищення їх кваліфікації.

Виклад основного матеріалу. У сучасній дидактиці і психології групова робота розглядається як багатофункціональне явище, поряд з навчальною вона виконує спонукальну, виховну, контрольну-корекційну і розвиваючу функції.

Як показав аналіз психологічних і педагогічних досліджень (Х.Й.Лийметс, В.Я.Ляудіс, В.І.Богданова, І.П.Негуре, В.К.Цонева, Л.І.Омельченко, В.П.Панюшкін та ін.), навчання, побудоване відповідно до принципів продуктивної діяльності, дозволяє учням освоювати змістовну, операційно-технічну і соціально-комунікативну сторони діяльності. Важливо, щоб у спільній діяльності школярі включалися до рішення продуктивних завдань з самого початку засвоєння нового змісту через організацію співпраці з учителем та іншими учнями. У цій ситуації процес спільного виконання роботи створює можливість усвідомлення ними сенсу співпраці, завдяки чому забезпечується більш продуктивне й мотивоване оволодіння операційно-технічним боком діяльності.

Найважливіше значення в умовах групової роботи набуває проблема спілкування її учасників. До цієї проблеми зверталися у своїх дослідженнях багато психологів (А.А.Бодальов, В.Л.Кричевський, К.А.Абульханова-Славська, Г.М.Андреева, А.І.Донцова, А.В.Петровський та ін.).

Вплив групової діяльності на формування колективних взаємин старшокласників, мотивацію і продуктивність їх пізнавальної діяльності відображено в ряді педагогічних і психологічних робіт (А.Н.Маркова, А.В.Киричук, В.В.Рубцов, Г.Г.Кравцов, Р.Я.Гузман, Є.Д.Маргуліс та ін.).

Узагальнення теоретичного аналізу проблеми дозволяє виділити в груповій роботі такі характеристики: наявність спільної мети діяльності та раціональний поділ праці, цілеспрямоване спілкування і взаємодію його учасників на різних рівнях співробітництва. Принципово важливо, що кінцевий продукт групової роботи виступає не механічним об'єднанням окремих зусиль, а якісно новим результатом, збагаченим колективними зусиллями думки і різноманітними почуттями.

Аналіз психолого-дидактичної літератури показує, що групова робота має великі навчальні та виховні можливості, сприяє подоланню протиріч між індивідуальною і фронтальною роботою. Разом з тим, при всій багатофункціональності, вона не може бути універсальним методом. На її ефективність істотно впливають способи керівництва, прийоми організації, ступінь сполучуваності з іншими формами навчання. Сукупність цих маловивчених питань має дидактичний характер, їх науково обґрунтоване рішення потребує глибоких експериментальних досліджень.

Аналіз навчальних програм для першого класу дозволив виділити предмети, в яких, на наш погляд, є значні передумови для організації групової роботи. Так, засвоєння змісту предмета "Образотворче мистецтво" передбачає обов'язкове стимулювання творчої діяльності, поступовий розвиток предметних умінь і навичок, ознайомлення з різними пластичними матеріалами, їх властивостями, прийомами, особливостями образної мови, розширення і збагачення естетичного досвіду дітей. Уроки трудового навчання відкривають широкі можливості для оволодіння дітьми вміннями планувати, організовувати і контролювати свою роботу і товаришів, навичками поводження з найпростішими знаряддями праці, ознайомлення з основними, доступними розумінню дітей принципами виробництва.

У сукупності навчальний матеріал цих предметів є сприятливою змістовною основою для формування у дітей умінь спільної, зокрема, групової діяльності.

Оцінюючи можливості змісту навчального матеріалу для групової роботи, ми враховували:

- вікові можливості пізнавальних процесів і спілкування дітей шестирічного віку;
- необхідність забезпечення поступового ускладнення матеріалу для розширення та поглиблення їх уявлень про явища навколишньої дійсності, вдосконалення предметних умінь і навичок;

- можливість створення досвіду позитивних стосунків;
- рівень готовності дітей до спільної діяльності;
- рівень готовності вчителя до керівництва групою роботою;
- фактор обмеженості часу уроку.

Використовуючи міжпредметні зв'язки на уроках з образотворчого мистецтва, трудового навчання, ми могли розширити можливості дітей в сприйнятті предметів в природній обстановці, спостережень явищ природи, суспільного життя під час прогулянок та екскурсій, а також занять в природі.

За наявності в навчальному матеріалі об'єктивних передумов для об'єднання дітей у групи і організації змістовної та емоційно привабливої спільної діяльності були розроблені 4 типи завдань. Вони розрізнялися за способом пред'явлення учням мети, характером співробітництва, кількістю учнів у групі, взаємним контролем та оцінкою її учасниками результату спільної діяльності.

Розглянемо зміст завдань за типами:

I-й тип завдань. Спочатку учні виконують самостійно індивідуальні завдання, не орієнтуючись на роботу товаришів. Результати окремих робіт за допомогою вчителя на очах у дітей об'єднуються в колективну роботу як підсумок спільних зусиль, але мета її учням попередньо не повідомляється. Послідовне підсумовування отриманих результатів, будучи елементарною формою об'єднання індивідуальних зусиль, розкриває дітям можливість спільної роботи. Наприклад, учитель в залежності від складності змісту роботи за п'ять-десять хвилин до кінця уроку, розглядаючи разом з першокласниками виконані завдання, у захоплюючій формі швидко, барвисто представляє їх у вигляді загального результату, викликаючи позитивне емоційне ставлення дітей. Такі завдання використовувалися нами, зокрема, на уроках образотворчого мистецтва при виконанні тематичної композиції "Осіньне дерево", "Чарівниця осінь", на уроках трудового навчання – виготовлення виробів з використанням готової друкованої основи, прикраса виробів з тканини та ін.

II-й тип завдань. Учні також працюють індивідуально, проте до виконання завдань перед ними ставиться мета, яку можна досягти шляхом об'єднання робіт, єдиних за змістом, але різних за складністю. Головна особливість цих завдань полягає в тому, що діти ще не ставляться в умови спільної діяльності, але установка на подальше об'єднання робіт, поряд з емоційно-позитивним ставленням, стимулює спільні

практичні дії. Обов'язкова орієнтація на відому спільну мету передбачає координування індивідуальних дій щодо кінцевого спільного продукту. При цьому дитина ставиться в певні умови відповідальності, тому що якість виробу кожного учасника групи набуває значення для створення загального результату.

Такі завдання ми використовували, наприклад, з образотворчого мистецтва при виконанні тематичної композиції "Ліс взимку", "Метелики і бабки" тощо; з трудового навчання – виготовлення об'ємних виробів з природного матеріалу; ознайомлення з оточуючим світом – складання панно "Святкове місто" та ін.

III – й тип завдань відрізняється від попередніх тим, що перед учнями ставиться загальна мета, досягти якої можна шляхом виконання спільних завдань, різних за змістом і рівнем складності. Принципово важливо, що тут дітям необхідно погоджувати свої дії перед виконанням спільного завдання. У цьому випадку вони працюють у невеликих групах, що складаються з двох учасників (діада). Узагальнення результату спільної діяльності відбувається безпосередньо в процесі виконання завдання шляхом неодноразового узгодження між учасниками групи, що обумовлює активне ставлення кожної дитини до роботи. Цей тип завдань ми використовували, наприклад, при засвоєнні тем з образотворчого мистецтва "Ми йдемо на свято" (тематична композиція), "Килимок для Снігуроньки та Діда Мороза" (аплікації); з трудового навчання "Наше місто" (збірка будівельних споруд) та ін.

IV-й тип завдань. Перед учнями ставиться загальна мета, досягнення якої можна здійснити тільки шляхом спільного виконання завдання, що вимагає попереднього розподілу дій між учасниками, і неодноразового спільного обговорення операцій по ходу діяльності. Склад груп при виконанні завдань цього типу стабільно динамічний (від 3 до 7 учасників), він залежить від складності запропонованих завдань, зацікавленості дітей змістом роботи і міжособистісних відносин. Об'єднання загального результату групової роботи відбувається в її процесі, з попереднім обговоренням дітьми готовності до переходу до наступного етапу її виконання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, вивчення досвіду творчо працюючих вчителів і рівнів готовності 6-річних першокласників до спільної роботи дозволили нам виділити для експериментальної перевірки сукупність дидактичних умов, які забезпечують ефективність групової роботи. А саме: 1) облік готовності ді-

тей до різних форм групової роботи; 2) формування позитивного ставлення першокласників до групової роботи; 3) емоційно-стимулююче спілкування вчителя з учнями; 4) поєднання прямого і непрямого педагогічного керівництва груповою роботою дітей.

Про стан готовності 6-річних першокласників до спільної діяльності свідчить їх розподіл за 4 рівнями готовності, який ми провели на констатуючому етапі експерименту.

Критеріями розподілу виступили сформовані предметні уміння, володіння загальнонавчальними уміннями, ставлення до спільної діяльності. Високий рівень готовності проявився у дітей, що характеризується оволодінням правилами образотворчої діяльності з урахуванням вікових можливостей. Вони можуть передати колір, лінію, образ, інтуїтивно використовують закони і правила композиції і т.п. Діти виявляють вміння, необхідні для спільної діяльності: елементарне планування, вміння вислухати товариша, погодитися, актуалізувати відомий матеріал і готовність застосувати їх у спільній діяльності та ін. Зміст програми ними добре засвоєно, діти виявляють високу активність, самостійність у роботі, надають взаємодопомогу з власної ініціативи.

Рівень достатньої готовності відзначений у 15% першокласників. Ці діти володіють основними вміннями спільної діяльності, використовують у процесі роботи частину програмних знань, необхідних для виконання спільного завдання, відчують труднощі в розподілі зусиль, потребують допомоги вчителя, особливо в аналізі умов завдань. Школярі з цікавістю сприймають мету спільного завдання і прагнуть до його якісного виконання.

До середнього рівня віднесено 27% учнів. Як правило, вони розуміють мету групового завдання, але в процесі роботи виявляють недостатній рівень володіння прийомами спільної діяльності: застосовують тільки частину засвоєних знань, використовують суттєві і несуттєві ознаки образів, не вміють виділяти головного в композиції. Спостерігається вузьке перенесення знань і умінь у нову ситуацію. Інтерес до групової роботи нестійкий, на ставлення до роботи сильно впливає склад учасників групи.

Низький рівень готовності до групової роботи зафіксований у 55% першокласників. Ці діти не володіють прийомами спільної діяльності, пасивні, не проявляють інтересу до спільної роботи, постійно потребують контролю і керівництва вчителя, часто вони використовують в малюнках, виробках образи, не пов'язані з завдан-

ням, або взагалі не приступають до його виконання.

Аналіз результатів констатуючого експерименту свідчить, що готовність до групової роботи виявляють близько однієї третини першокласників. Основну причину цього ми бачимо в тому, що прийоми спільної діяльності, групового співробітництва дітей, як правило, залишаються за межами цілеспрямованого формування учителем.

Перед проведенням формуючого експерименту нами виконана наступна робота:

- проаналізовано зміст навчального матеріалу з образотворчого мистецтва, трудового навчання, ознайомлення з оточуючим світом; розроблені типи групових завдань;
- визначений контингент учнів експериментальних і контрольних класів;
- розроблені способи керівництва груповою роботою на різних уроках відповідно до виділених дидактичних умов;
- здійснено цілеспрямоване ознайомлення вчителів з методикою експерименту, теоретичними підходами дослідження до використання групових форм роботи.

Для виконання групових завдань групи першокласників комплектувалися в різному кількісному і якісному складі. Учні мали різний рівень готовності – середній і високий, середній і низький; майже однаковий рівень готовності – середній і достатній. Але не комплектувалися групи з дітей тільки з низьким рівнем готовності. Це обумовлено необхідністю створення стимулююче-навчального середовища спілкування між учасниками групової роботи.

Організація групової навчальної роботи в експериментальних класах будувалася відповідно до виділеної сукупності умов, тобто враховувалося ставлення дітей до групової навчальної роботи, необхідність емоційно-стимулюючого спілкування вчителя та учнів один з одним, готовність першокласників до різних форм спільної праці, поєднання прямого і непрямого впливу у формуванні вмінь співпрацювати.

Взаємодія цих умов мала на меті забезпечити гнучкість і дієвість способів керівництва груповою роботою з метою формування в учнів предметних умінь і навичок, умінь спільної навчальної роботи.

У контрольних класах групова робота учнів проводилась обмежено, в основному, в парах, способи керівництва мали характер прямого навчання прийомом спільної роботи.

Облік даних констатуючого експерименту та узагальнення досліджень (Р.С.Буре, Д.І.Воробйова, Н.Т.Кириченко, В.А.Павленчик) дозволили нам припустити, що навчання дітей умін-

ням співпрацювати на різному предметному змісті має передбачати поєднання прямого і непрямого способів керівництва.

Для прямого способу характерний безпосередній вплив учителя на сформовану якість. Тому його здійснення передбачає використання таких методичних прийомів як пояснення, показ, зразок, вказівка, наочність, корекція, контроль вчителя.

При прямому способі керівництва, як правило, учитель виходить зі своїми вказівками на весь клас або групу в цілому. Мета дій вчителя "відкрита" для учнів. Тут велике значення набували зразок дій вчителя, тренувальні вправи, метод коригування.

Непрямий спосіб припускав опосередкований вплив на формування вмінь і результат роботи. Тому він висловлювався в більш широкому діапазоні методичних засобів. Зокрема, цей шлях передбачав активізацію пізнавальних процесів дітей, вдосконалення загальнонавчальних умінь, умінь планувати виконання різних видів роботи, організувати робоче місце, міркувати, а також накопичення і осмислення естетичних вражень для подальшого використання у спільній роботі. Особливу роль в непрямому способі керівництва ми відводили стимулюванню учнів, моделюванню "ситуації успіху", можливості прояву інтелектуальних, естетичних та моральних почуттів у дітей. Якщо перший спосіб обмежував діапазон співпраці вчителя з групою учнів, то другий, навпаки, передбачав безперервний взаємозв'язок між учителем, групою та окремими учнями.

В процесі експерименту в залежності від змісту завдання, підготовленості дітей до ситуації, що виникла на уроці, домінувало пряме чи непряме керівництво процесом групової роботи. Цим ми досягали безперервності у формуванні вмінь співпрацювати і максимального врахування вікових та індивідуальних можливостей дітей та специфіки матеріалу.

Для організації навчальної, зокрема групової форми роботи 6-річних дітей, стиль педагогічного спілкування має особливе значення у зв'язку з первинним формуванням навчальної діяльності, сильною сприйнятливостю і піддатливістю дітей цього віку до педагогічних впливів (Ш.Амонашвілі, В.С.Мухіна).

Спостереження показують, що групова робота, організована вчителем на уроках образотворчого мистецтва, трудового навчання, ознайомлення з навколишнім світом викликає у першокласників різноманітну гаму емоційних станів: від захопленості, інтересу, готовності та бажан-

ня до виконання – до повної байдужості. Тому для ефективності групової роботи необхідно таке спілкування, яке сприятливо і своєчасно впливає на емоційну сферу шестирічних першокласників, викликає у них відповідні позитивні почуття до спільної роботи: емоційний відгук, співпереживання і як найвищий результат – формування стійкого позитивного ставлення.

Серед емоційних стимулів демократичного спілкування, що сприяють включенню дітей у групову роботу, ми використовували: гру, змагання, емоційно-образні засоби стимулювання спілкування, оціночні судження вчителя та учнів; пошуковий і цікавий способи постановки групових завдань.

Охарактеризуємо коротко зміст підготовчого, основного і завершального етапів експерименту.

Перший – підготовчий етап експерименту. Його метою було підведення учнів шестирічного віку до практичного розуміння сутності поняття "групова робота", стимулювання участі в ній. Для цього нами була розроблена серія завдань, яку виконували діти, удосконалюючи індивідуальні образотворчі і конструктивні вмінь. Об'єднання малюнків, виробів у колективний результат вчитель проводив в кінці уроку, показуючи можливості групової роботи. На цьому етапі домінували групові завдання першого і другого типу. Їх виконання (переважно в парі) розвивало образотворчі вмінь дітей і сприяло залученню першокласників до спільної діяльності, показувало можливості групової роботи.

Викликаючи у першокласників емоційно-позитивне ставлення до тієї чи іншої ситуації отримання загального результату, ми прагнули посилювати вплив морального мотиву виконання спільної роботи, емоційне передбачення створюваного на очах дітей малюнка, очікування радості, яку вони принесуть своєю роботою іншим, спонукало до співпраці.

Другий етап експерименту був основним. Він був найбільш тривалим за часом у зв'язку з тим, що експериментальну методику ми перевіряли двічі на різному контингенті учнів. Його мета – формування умінь шестирічних першокласників працювати в групі і вдосконалення спеціальних предметних вмінь.

Змістовною основою цього етапу експерименту були завдання третього типу, які учні виконували в групах різного кількісного та якісного складу, співпрацюючи в процесі спільної роботи над малюнком, виробом, виробом, в сюжетно-рольовій грі і т.п.

Кількісний склад груп визначався з двох і більше учасників. Об'єднання дітей проводилося як з урахуванням їх взаємних уподобань, так і за рівнем готовності до спільної роботи. На відміну від попереднього етапу, тут значно розширювалися можливості для варіантів кількісно-якісного об'єднання дітей у групи, змістовного розмаїття завдань.

Здійснюючи керівництво групою роботою, ми прагнули, щоб діти розуміли відповідальність кожного учасника групи за кінцевий результат, побічно підводили до розуміння і прийняття відповідальності за загальний успіх. На цьому етапі закріплювалося вміння дітей підпорядковувати свої інтереси інтересам товаришів по групі. Контроль за ходом виконання групового завдання здійснювався цілеспрямовано, при цьому враховувалася готовність учнів до спільного виконання завдань. На конкретних прикладах ми підводили дітей до розуміння ситуації, коли вони можуть обходитися без допомоги вчителя, а де повинні допомогти один одному.

На основному етапі використовувався важливий прийом непрямого керівництва групою роботою – “захист” дітьми загальних робіт наприкінці уроку.

Особливістю групових завдань на цьому етапі була їх тематична різноманітність, можливість застосування в комплексі умінь міжпредметного характеру (наприклад, знаходження композиційного центру, передачі простору, малюнок образів і т.д.).

Наприкінці основного етапу діти практично засвоїли на різному предметному змісті правила спільної діяльності. Наприклад, щоб малювати разом, потрібно: вибрати сюжет (тему) для зображення; визначити формат аркуша паперу (прямокутний, квадратний, круглий, великий або маленький; білий або кольоровий); обговорити ком позицію майбутнього малюнка (де малювати головне, тобто розміщення композиційного центру, а де інші образи); перед початком роботи спільно розподілити дії кожного учасника групи; найцікавішу частину малювати по черзі; звертатися один до одного чемно; якщо товариш помилився, треба допомогти (порадити, показати на окремому листку, як правильно малювати, підбирати колір і т.д.), але не малювати замість нього, разом закінчувати роботу.

Ці правила засвоювалися 6-річними учнями поступово, у практичній діяльності. При цьому важлива роль відводилася попереджувальному контролю, показу вчителем на прикладі співпраці з групою зразка міркування і практичних дій (Що потрібно робити спочатку? Як? Що по-

тім? Як закінчити?). Для активного включення дітей в роботу перед її початком використовувалися широкий діапазон мотивуючих засобів: показ естетичної привабливості та масштабності спільного результату, елементи “змагальності”, ігрові способи постановки завдання, опора на дружні почуття дітей та ін.

На третьому етапі формування у 6-річних учнів умінні співпрацювати в групі, поряд з навчальними завданнями (в основному 4 типу), використовувалися діагностуючі.

Метою діагностичних завдань було визначення впливу групової роботи і способів керівництва нею на: 1) повноту, міцність і гнучкість предметних умінь і знань, 2) рівень сформованості умінь співпрацювати в групі, 3) ставлення учнів до групової роботи.

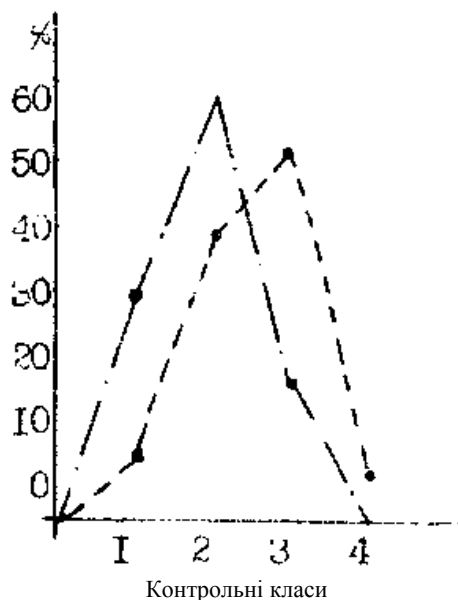
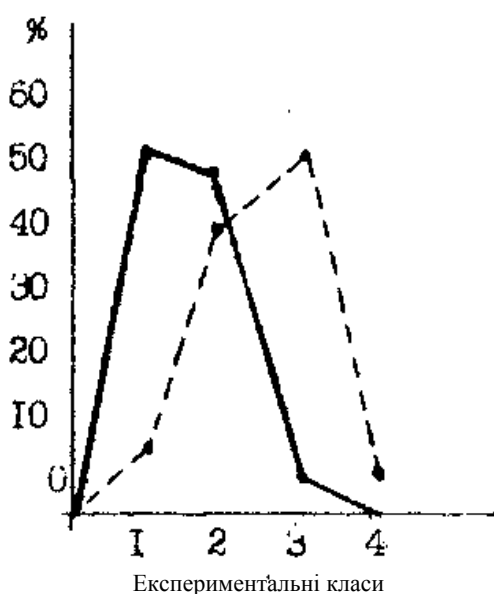
Про ефективність організації групових форм навчальної роботи в 1 класі відповідно до виділеної сукупності дидактичних умов ми можемо судити з показників якості виконання учнями завдань в групі на початку експерименту і в кінці. Для їхнього виконання передбачалося комплексне застосування багатьох предметних умінь. У тематичному малюванні від: знаходження центру композиції, розміщення головних образів на аркуші паперу, виділення їх розміром, кольором, промальовуванням і ін. У ліпленні перевірялося вміння першокласників ліпити способами з'єднання окремих частин і з окремого шматка пластиліну і т.д. У конструюванні – вміння моделювати і конструювати об'ємні моделі машин і т.д. Ці завдання виконувалися в групах від 4 до 7 школярів. Крім аналізу закінчених дитячих робіт і спостереження за ходом їх виконання, цілеспрямовано використовувалися бесіди з учнями та вчителями експериментальних класів.

Якісний аналіз дитячих робіт свідчить, що в експериментальних класах при виконанні спільних композицій, зокрема з малювання, були широко використані різні прийоми, які “оживляли” малюнок. Це змішані техніки: акварель і гуаш, гуаш і туш; кольоровий папір, який залишався не зафарбованим та ін. Це, на наш погляд, свідчить про те, що в експериментальних класах були більш сприятливі можливості для засвоєння предметних умінь і збагачення естетичного сприйняття. Одночасно характер виконання роботи та її художня виразність показує, що наприкінці завершального етапу діти усвідомлено прагнули до узгодженості і розподіленості дій.

Як показує кількісний аналіз (див. діаграму 1), на завершальному етапі експерименту, порів-

няно з його початком, спостерігалися значні зміни в результатах сформованості предметних умінь і умінь співпрацювати. Учні експериментальних класів виявляли більш високі показники за всіма критеріями оцінки якості робіт. Більшість дітей змогли взаємоузгоджено застосувати необхідні предметні вміння. Показник пра-

вильного виконання робіт досягав у експериментальних класах – 49%, а в контрольних класах – 30%. В той же час на констатуючому етапі кількість правильно виконаних групових робіт, наприклад, за тематичне малювання, склало всього 9%.

Позначення на діаграмі:

- А) характеристика якості виконання:
1 – правильні, 2 – частково правильні, 3 – неправильні, 4 – невиконані;
Б) результати навчання: в експериментальних класах;
В) контрольних класах – -; на констатуючому етапі.

Ми проаналізували також вплив експериментальної методики на ставлення першокласників до групової роботи (див. таблицю 1).

Узагальнення матеріалів дослідження дозволило зробити наступні **висновки**:

1. Групова навчальна робота є доступним і необхідним засобом навчання, виховання і розвитку 6-річних першокласників, природнім продовженням форм співпраці дітей дошкільного віку.

Таблиця 1.

Отношение шестилетних первоклассников к участию в групповой работе в %.

Характер отношения	К л а с с ы			
	Экспериментальные		Контрольные	
	Начало экс-та	Конец экс-та	Начало экс-та	Конец экс-та
Положительное	59	95	53	78
Индифферентное	36	5	40	17
Отрицательное	5	–	7	5

Полученные данные убеждают, что и в экспериментальных, и в

2. Її організація вимагає реалізації сукупності дидактичних умов: формування у першокласників позитивної мотивації до групової навчальної роботи; облік їх готовності до різних форм співробітництва; емоційно-позитивного спілкування вчителя з учнями і учнів один з одним; поєднання прямого і непрямого способів керівництва, формуванням у дітей умінь співпрацювати в групах.

3. Розроблені нами 4 типи навчальних завдань, ефективного застосування яких визначається віковими можливостями 6-річних учнів, розрізняються за способом пред'явлення учням мети, характеру співробітництва, кількості учнів у групі, засобом контролю та оцінки індивідуальних дій, спрямованих на отримання загального результату.

4. Поєднання прямого і непрямого способів керівництва роботою першокласників у групах стабільно-динамічного складу на початковому етапі формування навчальної діяльності підвищує якість предметних умінь і навичок, позитивно впливає на оволодіння вміннями співпрацювати, розвиває позитивне ставлення до навчання. Це створює основу для подальшого розвитку творчих здібностей дітей і умінь жити та працювати в колективі.

ЗАДОЯ Е. С.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ОРГАНИЗАЦИИ ГРУППОВЫХ ФОРМ УЧЕБНОЙ РАБОТЫ

В статье рассмотрены дидактические условия организации групповых форм учебной работы первоклассников. Выявлено влияние различных способов педагогического руководства на эффективность групповой работы детей.

Ключевые слова: организация групповых форм учебной работы, демократизация и гуманизация учебно-воспитательного процесса, 6-летние первоклассники, уроки изобразительного искусства.

ZADOYA E. S.

DIDACTIC CONDITIONS OF ORGANISATION OF GROUP FORMS OF STUDY

The didactic conditions of the organization of group forms of educational work of first-graders are analyzed in the article. The effect of different methods of teaching management on the effectiveness of group work of children is described.

Keywords: organization of group forms of teaching, democratization and humanization of the educational process, 6-year-old first-grade, art lessons.

Проведене дослідження не висчерпує всіх аспектів проблеми використання групової роботи в початкових класах. Представляється доцільною подальша розробка таких питань як формування загальнонавчальних умінь молодших школярів у груповій роботі, конструювання групових завдань на матеріалі інших предметів, взаємозв'язок урочної та позаурочної діяльності в організації спільної діяльності.

Література

1. Задоя Е.С. Виды групповых заданий на уроках изобразительного искусства и трудового обучения // Початкова школа. — 1989. № 2. — С. 35 — 41.
2. Задоя Е.С. Упражнения как один из видов активизации коллективной изобразительной деятельности: Метод. рекомендации для учителей / г. Николаев, Институт усовершенствования учителей. — Николаев, — 1986. — 18 с.
3. Задоя Е.С. Патриотическое воспитание младших школьников средствами произведений живописи: Метод. рекомендации для учителей / Николаевский обл. ин-т усовершенствования учителей. — Николаев, 1987. — 25 с.
4. Задоя Е.С. Воспитание коллективизма в учебном труде школьников в наследии В.А.Сухомлинского / В сб. Методические рекомендации об использовании общественно поленого труда учащихся. НГПИ им. В.Г.Белинского. — Николаев, 1988. — С. 24-27.